

Доброго дня! Тема уроку. Варіанти граматичного зв'язку підмета і присудка

Увага! Виконані завдання надсилати за електронною адресою:

moshev2020@icloud.com

Основний зміст уроку

- **Перегляньте відеоурок.** Граматичний зв'язок між підметом і присудком
<https://www.youtube.com/watch?v=JbX7joYWt0c>

ЗВ'ЯЗОК ПРИСУДКА З ПІДМЕТОМ

Підмет і присудок перебувають у двобічному предикативному зв'язку, специфіку якого становить взаємозв'язок, взаємозалежність головних членів: Я пишу. Слова я і пишу однаковою мірою залежать одне від одного, форма одного слова визначає форму іншого слова і навпаки. Такий взаємоспрямований зв'язок називається координацією.

Координація - це особливий тип узгодження, що виявляється в уподібненні граматичних форм присудка до граматичних форм підмета.

- 1. Присудок, виражений дієсловом у формі дійсного способу теперішнього або майбутнього часу, узгоджується з підметом-займенником в особі й числі; а з підметом-іменником - у формі 3-ої особи й числі: *Я вірю в силу доброти, що на торжку не продається* (В. Крищенко).
- 2. Присудок узгоджується з підметом у роді, якщо він виражений дієсловом у формі минулого часу або умовного способу: *В степу хату поставив відчайдушний козак* (В. Ткаченко); *Без жалю, без туги, скоріше радіючи, кинула б вона цей світ...* (П. Мирний).
- 3. З підметом, що позначає професію, посаду, звання, рід занять тощо, присудок узгоджується з власною назвою: Професор Ольга Іванівна розповідала голосно; Інженер Михайло Петрович креслив схему.
- 4. Якщо підметом є незмінна власна назва або сполучення слів, то рід дієслова-присудка відповідає формі роду пропущеного іменника, що означає загальну (родову) назву: Сочі зустрічало нас теплом (місто); Широко розлилася повновода Янцзи (ріка).
- 5. Якщо підмет виражений аббревіатурою, то присудок узгоджується з опорним словом, що входить до складного найменування: *Цей проект розробило МОН України* (Міністерство освіти і науки).
- 6. У реченнях з однорідними підметами присудок найчастіше має форму множини, але може мати й форму однини: *В липні досягають суниця, малина, ожина, чорниця, черемха. В серпні відходить суниця, але з'являється брусниця, глід, горобина, кизил, шипшина* (В. Бондаренко).

- 7. Коли підмет виражений іменником (або особовим займенником у називному відмінку та іменником/займенником) в орудному відмінку з прийменником, присудок вживається у множині: *Батько й мати щогодини скрізь були біля дитини* (О. Головка). Якщо ж дія стосується тільки першого компонента, то присудок має форму однини (інший предмет в орудному відмінку - додаток). *Батько з сином розмовляв допізна*.
- 8. Якщо підметом виступає кількісно-іменна сполука, то присудок може мати форму або однини, або множини: *Ой три шляхи широкії докупи зійшлися* (Т. Шевченко).
- 9. Якщо підмет виражений поєднанням іменника (більшість, меншість, частина) з іменником у формі родового відмінка множини, то присудок вживається в однині: *Частина дітей гралась у схованку*. За такого підмета присудок може мати форму множини: *Більшість бійців лягли спати* (О. Гончар).
- 10. Якщо підмет виражений поєднанням слів багато, мало, чимало, кілька, декілька з іменником у родовому відмінку множини, то присудок найчастіше має форму однини: *Пройшло в мовчанні кілька хвилин* (М. Коцюбинський).
- 11. Якщо підмет виражений сполукою іменника зі значенням сукупності (гурт, натовп, зграя, група, табун, стадо, рій тощо) в називному відмінку множини з іменником у формі родового відмінка, то присудок вживається в однині: *Ірій дітей привітненьких на той горбок несе вінок з фіалочок блакитненьких* (Л. Глібов).
- 12. Коли підмет виражений сполуками типу хтось із нас, кожен з нас, хтось із них, кожен з них, присудок має форму однини: *Майже кожен з нас має якийсь свій особистий талант* (А. Осипов).
- 13. Якщо підмет або присудок чи підмет і присудок одночасно є невідмінюваними частинами мови, то між такими головними членами речення граматично оформленого узгодження немає, вони поєднуються відповідним розміщенням та інтонацією: *А я у гай ходила по квітку ось яку! А там дерева - люлі. І все отак зозулі: ку-ку!* (П. Тичина).

Примітка. Якщо підмет-вигук, присудки, виражені словами, що мають категорію роду, вживаються у формі середнього роду: *"Ура!" неслось далеко* (С. Скляренко).

СИНТАКСИС

Складні випадки та помилки при узгодженні підмета й присудка

Присудок, як правило, узгоджується з підметом у тих граматичних значеннях, які є для них спільними. Це може бути рід (*Теля бігало; Листок був зеленим; Машина була розбита*), число (*Хлопець ходить; Хлопці ходять*) і особа (*Я гуляю; Ти гуляєш; Він гуляє*).

Однак у деяких випадках у мові допускаються варіанти, а в мовленні спостерігаються певні види типових помилок у виборі форми присудка.

СКЛАДНОСТІ Й ПОМИЛКИ ПРИ ВИБОРІ ФОРМИ РОДУ

Якщо підмет виражено іменником чоловічого роду, що означає професію й у даному реченні стосується особи жіночої статі, то присудок може стояти як у чоловічому, так і в жіночому роді: *Директор наказав* і *Директор наказала*. В офіційно-діловому стилі переважають форми чоловічого роду.

При підметах-іменниках спільного роду форма присудка орієнтується на статтю особи, названої підметом: *Нероба спав* (про чоловіка); *Нероба гуляла* (про жінку).

Якщо іменник є власною назвою, то рід присудка визначається родом родової назви: *Нагасакі* (місто) *нам сподобалося*; *Широко розлилася Лімпопо* (ріка); *Перед нами з'явився Таїті* (острів); *Зімбабве* (країна) — *велична й прекрасна*. Помилковим є невмотивоване використання середнього роду: *Таїті велике*; *Зімбабве прекрасне*.

Якщо підмет виражено аббревіатурою, присудок орієнтується на граматичний рід ключового слова: *ОУН* (організація) *вирішила*, *ФРН* (республіка) *заявила*. Проте деякі аббревіатури, що закінчуються на приголосну, морфологізувалися як іменники чоловічого роду, і присудок при них набуває тієї ж форми: *нп* (нова економічна політика) *розпочався*.

Якщо підмет і іменна частина присудка виражені іменниками в називному відмінку, то рід дієслова-зв'язки може орієнтуватися як на підмет, так і на присудок: *Футбол був його єдина розвага* і *Футбол була його єдина розвага*. Якщо ж іменна частина присудка стоїть в орудному відмінку, зв'язка узгоджується з підметом: *Футбол був його єдиною розвагою*. Коли підмет виражений займенником **це**, зв'язка завжди орієнтується на іменник присудка: *Це був грім*; *Це було сонце*; *Це була хмара*.

СКЛАДНОСТІ Й ПОМИЛКИ В КАТЕГОРІЇ ЧИСЛА

Якщо складений підмет виражено сполученням кількісного числівника, неозначено-кількісного числівника (**багато, мало, кілька**), кількісного іменника (**більшість, решта, частина**) з іменником у формі родового відмінка множини, то присудок може мати як форму однини, так і форму множини: *П'ятеро гостей прийшли* і *П'ятеро гостей прийшло*.

Можна виділити такі закономірності:

а) якщо акцент робиться саме на кількості виконавців дії, присудок ставиться в однині й уся сукупність виконавців сприймається як одне ціле: *Сто шістдесят*

делегатів узяло участь у нараді. Коли акцент робиться на назві виконавців, присудок ставиться в множині і кожен виконавець зберігає свою автономність: *Семеро артистів підготували чудову програму;*

б) якщо присудок означає активну дію (як правило, дію живих істот), то він ставиться у множині: *Кілька юнаків носили цеглу.* Якщо підмет означає неживий предмет, перевага віддається однині: *Кілька дерев росло поблизу;*

в) препозиція підмета сприяє вибору однини, постпозиція множини: *Приїхало до матері три сини; Три сини приїхали до матері;*

г) якщо до складеного підмета входить кілька однорідних членів — іменників — або якщо в реченні є кілька однорідних присудків, то, як правило, присудок має форму множини: *Багато хлопців і дівчат прийшли на концерт; Троє друзів поїли, попили, порозмовляли;*

г) якщо іменна частина підмета має означення, що стоїть у множині, то й присудок, коли він постпозиційний, також ставиться у множині: *П'ять високих сосон росли на галявині.* Препозитивний присудок може мати форму однини: *На галявині росло п'ять високих сосен;*

д) якщо складений підмет означає часовий відрізок — вік людини, кількість років, годин та ін., то присудок ставиться в однині: *Минуло сім років; Мені виповниться сорок років;*

е) якщо до складеного підмета входить неозначено-кількісний числівник (*багато, мало, чимало, трохи* та ін.), то присудок частіше має форму однини: *Багато людей так і не змогло потрапити на стадіон.*

Практична частина

1. Перепишіть, підкресліть головні члени речення, поясніть правила їх узгодження. Укажіть можливі варіанти.

1. 1. Коли потяг у даль загуркоче, пригадаються знову мені дзвін гітари у місячні ночі, поцілунки й жоржини сумні... (В. Сосюра). 2. Головною темою їхніх розмов була перемога, марш, Прага, чийсь милозвучні вірші (О. Гончар). 3. Ні-ні, не тіні від віття стелилися внизу, бігали по стовбурах, то рухалися роги, то йшло назустріч багато мовчазних, весняних оленів... (Є. Гуцало). 4. Більш як сто років на Потебню посилається та цікавиться його ідеями велика кількість авторів (Із журналу). 5. Вслід за ними то тут, то там за садками проривалося незрозуміле, виюче, розкотисте а-а-а!.. а-а-а! (О. Гончар). 6. Лишатися на місці — означає пристати на все добре і зле (Із журналу). 7. Ще, може, найбільше подобалося Німому купати коней... (П. Загребельний). 8. Ох, хоча б швидше приходило те «завтра» (В. Канівець). 9. Дехто з мовознавців, як зазначалося, вважає, що поділ слів на склади певною мірою пов'язаний з морфологічним членуванням слів... (Н. Плевако). 10. Коли були ще баба

молодими, вони були веселі, як Хуррем (Л. Костенко). 11. Три безлічі бульбашок котяться й котяться вітром І жаб'ячі очі на мене здивовано мружать (В. Балдинюк). 12. Триста лих мені дивиться в вічі (Б. Олійник).

II. 1.... Три місяці пробігло, мов кораблі веселі в морі — всіма цвітами процвітані, добрим скарбом переповнені (П. Тичина). 2. Це «ні» прозвучало з такою внутрішньою непохитністю, що Ілля Миколайович більше не питав його (В. Канівець). 3. Пані молода, виходьте до нас, Бо ми не знаєм дороги до вас (Г. Маковій). 4. Дружиною мені приснились ви, Ми з вами ідемо, побравшись за руки, Ми з вами вдвох, любове моя вічна, Ми з вами ідемо дорогою старою... (М. Вінграновський). 5. Встали мама, встали й татко... (П. Тичина). 6. Вийдіть, пані, до нас, Викупіть вінок у нас, Із білесеньким сиром, З молодесеньким сином (Народна творчість). 7. І мати Яринку називають — мій чорнобривець (М. Стельмах). 8. Чимало літ перевернулось, Води чимало утекло (Т. Шевченко). 9. Вже Данько з матір'ю наближався до дверей, як раптом, де не взявшись, викотилось йому під ноги кудлате собача (О. Гончар). 10. В просторій кімнаті стояло щось із п'ятнадцять століків (М. Трублаїні). 11. Півсотні літ минуло з того, чимало вибігло води, як привели шляхи Рудого селянським хлопчиком сюди (М. Упеник). 12. Три дівчини, студентки-агрономи, йшли взимку по доріжці польовій (М. Рильський).

2. Перепишіть, розкриваючи дужки, підкресліть головні члени речення, поясніть правила їх координації, укажіть можливі варіанти.

I. 1. Катерина з братом аж (злякатися)... (Є. Гуцало). 2. Багато вчених (вважати), що при складоподілі потрібно враховувати характер сполучуваності звуків... (Н. Плевако). 3. Для Маркерія ж Світлана лишалася так само маленькою білявою дівчинкою, (лунати) йому в вухах давнє її «не стрибай!» (П. Загребельний). 4. І те «дочко», сказане з такою материнською любов'ю, (зворушити) дівчину до сліз (М. Стельмах). 5. То з моїх грудей пекучим льодом (вирватися) «я» (М. Коцюбинський). 6. І знову «ура!» (покотитися) лісом (М. Стельмах). 7. Це «ой» (тягнутися, підноситися) все вище й вище (Я. Баш). 8. Більшість (не підтримати) запропонований проект постанови. 9. Мене (подивувати) оте «старший за мене» (М. Чабанівський). 10. Я не забув тебе, заведе, хоч вже (пройти) багато літ (В. Сосюра).

II. 1. Батько з сином (поставити) скляні банки з півоніями на скромну могилку, порослу шовковою травою, поміж якої в'юнилася білоока березка та стриміли петрові батоги (Є. Гуцало). 2. Усі 20 студентів (узяти) участь у геологічній експедиції. 3. Переважна більшість овець (прокидатися — мин. час) разом із пастухом (За П. Коельо). 4. Шестеро гостей (завітати — мин. час) на входу. 5. Решта студентів (поїхати — мин. час) до Угорщини. 6. Лише п'ять хвилин (залишитися) до третього дзвінка. 7. Більшість учнів сьогодні на уроках (відповідати) добре. 8. Райвно (скликати) нараду директорів шкіл. 9. Минулого

року музичні школи міста (закінчити) близько 50 учнів. 10. Двадцять юних музикантів (з учнів) самовіддано (дути) у труби (С. Колесник).

- III.** 1. Невеликій три літа марно (пролетіти — мин. час) (Т. Шевченко).
2. (Пройти — мин. час) в мовчанні кілька хвилин (М. Коцюбинський).
3. Сто градусів Цельсія (визначати — тепер. час) температуру кипіння води при тиску 760 мм ртутного стовпа (Із підручника). 4. Їх семеро (вижити — мин. час) після того важкого бою. 5. Частина промислових виробів (іти — тепер. час) на експорт. 6. Усього двоє переможців олімпіади (побувати — мин. час) в «Артеку». 7. Душ з п'ять хлопців (моститися — мин. час) коло столу з книжками (С. Васильченко). 8. П'ятірка сивих плотарів (сидіти — мин. час) в тінях яворів (А. Малишко). 9. П'ять сивих плотарів (сидіти — мин. час) в тінях яворів. 10. (Не прийнятись — мин. час) три ясени (Т. Шевченко).

Домашнє завдання

1. Виконати завдання: Виділити слова

Посилання: <https://learningapps.org/9084773>

Посилання (повноекранний режим): <https://learningapps.org/view9084773>

2. Виконати завдання: Заповнити пропуски

Посилання: <https://learningapps.org/9087916>

Посилання (повноекранний режим): <https://learningapps.org/view9087916>